

Pigem EI

Herman Melville'i lühijutu "Kirjutaja Bartleby"
(tõlkinud HANNO SOANS) ainetel - TAAVI EELMAA

Laulud - JAKOB JUHKAM (viis) & TAAVI EELMAA (sõnad)

Lavastaja - JUHAN ULFSAK

Helilooja - JAKOB JUHKAM

Kunstnikud - KAIRI MÄNDLA; JUHAN ULFSAK

Valguskunstnik - OLIVER KULPSOO

Keregraaf - INGMAR JÖELA

Tehnilised lahendused - RINALD KODASMA

Helitehnik - JURGEN REISMAA

Valgusmeister - MIKHAIL MAKOSIN

Rekvisiitor - KRISTIINA PRAKS

Graafiline disain - ALLAN APPELBERG

Fotograaf - HERKKO LABI

Dramaturg - EERO EPNER

Laval

Juhataja - MARIKA VAARIK

Küpsis - MARI ABEL

Wanamun - JÖRGEN LIIK

Dandy - INGMAR JÖELA

KuIdar - LAURI LAGLE

Kasutatud muusika - György Ligeti "Musica ricercata" (2.osa)
& Henry Mancini "Moon River"

Etendub ühes vaatuses

Esietendus 12.märtsil 2020 Von Krahli Teatris

Lavastust toetavad Kultuurkapital ja Kultuuriministeerium

Täname - Printon (Janne Raavik) ja Sakala 3 teatrimaja

"Kirjutaja Bartleby" (1853) ilmus vaevalt kaks aastat pärast Herman Melville'i tuntuimat romaani "Moby Dick". Erinevalt mitmesajaleheküljelisest massiivsest "Moby Dickist" on "Kirjutaja Bartleby" kõigest mõnekümnel tillukesel lehel kulgev lühijutuke ära kirjatagejate kontorist 19. sajandi keskpaiga New Yorgis. "Pigem EI" on säilitanud "Kirjutaja Bartleby" olulisima konflikti ning mõned süžeekäigud, samuti ollakse enam-vähem truu karakterite galeriile, kuigi Taavi Eelmaa dramatisseering on vaadeldav ka täiesti eraldiseisva tekstina.

"Kirjutaja Bartleby" inspiratsiooniallikana on toodud esile mitmeid lätteid, mh ka autobiograafilisi, kuna Herman Melville olevat tajunud, et temalt oodatakse pärast "Moby Dicki" avaldamist samalaadsete romaanide kirjutamist, kuigi tema seda ei soovinud. Samavõrd mitmekesiselt on tõlgendatud ka "Kirjutaja Bartleby" peamist konflikti. Bartleby (antud juhul Kuldari) käitumist on nähtud nii kliinilise depressiooni kui ka religioosse ülenduse võtmes, aga ka Juhataja fantaasiana, omalaadse ekraanina, kuhu Juhataja projitseerib enda allasurutud pinged ja ihad. Melville'i lühijutt on inspireerinud ka Franz Kafkat ja Albert Camus'd, samuti postmodernistlikku mõtlejat Jacques Derridat.

Tänapäevase tõlgendusmudeli on pakkunud välja Sloveenia filosoof Slavoj Žižek, kes mitte just eriti harva on kandnud T-särki, kuhu on kirjutatud Bartleby lause "I would prefer not to" ("Ma pigem ei teeks"). Žižeki sõnul on igasugune poliitiline debatt taandunud opositsioonilistele väidetele, mis on kokku võetavad represseeriva võimu ja sellele vastupanu osutamisega. Ent kuna mõlemad väited keerlevad kokkuvõttes samade telgede ümber, ei ole sealt sündimas midagi tõeliselt võimu kahtlase alla seadvat. Kirjutaja Bartleby (Kuldari) käitumine olevat kolmas võimalus olukorrale reageerida. Sealjuures tõstab Žižek esile väljendit "pigem", kuna lausutav "ei" on (liidetuna sõnaga "pigem") enam mitte radikaalne eitus, vaid midagi muud. "Pigem ei," ütleb Bartleby (Kuldari) ja astub sellega väljaspoole nii hegemooniat (mis ootab jaatust) kui ka selle eitust (mis ootab täielikku eitust). Žižeki sõnul sobib

Bartleby käitumine seetõttu mitte ainult ootuspärastesse mudelitesse ("Suurepärase karjäärivõimalus, liitu meiega!" - "Ma pigem ei liitu"), vaid ka nendesse, mis proovivad hegemoonilisi struktuure lõhkuda, kuid olles hõivatud samade mõistete ja mõtlemisviisidega, mille on ette kirjutanud needsamad hegemoonilised struktuurid, nad ainult kinnitavad neid.

Eesti keeles ilmus "Kirjutaja Bartleby" 2016.aastal Hanno Soansi tõlkes.

+++

"Lisaväärtus" on marksistlik mõiste, mis tähistab erinevust mõne kauba tootmiseks kulunud summa ja selle kauba müümisest saadud summa vahel. Teisisõnu, see summa, mis jääb kauba tootjale pärast kauba müümist ning selle kauba valmistamiseks läinud kulude mahaarvamist, ongi lisaväärtus. Antud lavastuse puhul pole selle selgitusega aga midagi peale hakata.

"Lisaväärtus" võib nämmelt tähendada ka väärtust, mis lisandub. Utleme näiteks, et keegi X teeb tööd ning tema töö tulemuslikkuse mõõtmiseks on erinevad skaalad: tööpäeva pikkus, valmistatud esemete arv, nende esemete töökindlus ja nii edasi. Ent "lisaväärtus" algab hetkel, kui tööd hakatakse vaatlema väljaspool neid skaalasid. Hetkel, mil töö tulemuslikkust ei moodeta ainult ratsionaalse arvestuse järgi, vaid ka emotsionaalsete, hingeliste, sotsiaalsete, poliitiliste jne moodikute järgi, ongi tegemist lisaväärtusega. Kas töö pakub rõõmu? Kas töö pakub eneseteostust? Kas töö on väärikas? Kas töö loob ühiskonda juurde mitmekesisust? Kas töö aitab likvideerida diskrimineerimist? Need on küsimused, millega puutuvad tänapäeva moodsates Lääne ühiskondades kokku nii tööandjad kui ka töövõtjad.

Järe~lpõlvedele

Bertolt Brecht

Tõlkinud Debora Vaarandi

Ilmuud ajakirjas Vikerraar, nr 5-6/1995

Ma tunnistan teile: minul

pole mingit lootust.

Väljapääsust räägivad pimedad.

Mina näen.

Kui kõik illusioonid on otsas,

istub viimase kaaslasena

mittemiski meie vastas.